

Bibliografie

- AICPA (American Institute of Certified Public Accountants), *Construction and Contractors: Audit and Accounting Guide*, New York, AICPA, 1981, 212 pp.
- CASHIN, J.A., NEUWIRTH, P.D. en LEVY, J.F. (1986), *Cashin's Handbook for Auditors*, New York, McGraw-Hill Book Company, 513 pp.
- CASLER, J.C. en CROCKETT, J.R. (1982), *Operational Auditing: An Introduction*, Altamonte Springs, Florida, Institute of Internal Auditors, 80 pp.

Abstract

Follow-up and Valorization of Work in Progress

In this article the author presents an approach for control, follow-up and valorization of work in progress, being defined as long term contracts performed by a company for the account of a third party. Projects have to be finished in due time, in accordance with the contract specifications and have to contribute to the company's overall success as much as possible. The American literature served as a starting point. The case study translates this matter into a Belgian legislative context. An example illustrates the stages of completion and their impact on the financial statements of the company as well as into the decision making within the company.

Boekbesprekingen

Algemene economie

Exchange-Rate Instability

Paul Krugman, de man die de wereld de "strategic trade policy" leerde kennen, begeeft zich in het voorliggende boek in de monetaire sfeer. *Exchange-Rate Instability* is de weerslag van de derde reeks Lionel Robbins Memorial Lectures, gegeven aan de London School of Economics. Centraal staan een analyse van de wisselkoersschommelingen in de laatste decennia en de daaruit voortvloeiende beleidsvoorstellen.

Krugmans redenering verloopt als volgt. De twee theoretische mogelijkheden om het handelstekort van de VS weg te werken zijn enerzijds een begrotingspolitiek die de binnenlandse bestedingen beperkt en anderzijds een depreciatie van de dollar. Voornamelijk door de starheid van de arbeidskosten en de goederenprijzen in binnenlandse valuta is een begrotingspolitiek tot mislukken gedoemd. Depreciatie dus. Het probleem is evenwel dat wisselkoersvariaties nog maar weinig invloed schijnen te hebben op wat er in de reële economie gebeurt, juist omdat de volatiliteit te groot is.

De volatiliteit is voor een groot stuk te verklaren door een gebrekkige werking van de internationale financiële markten. Deze markten maakten de laatste jaren enorme vergissingen met betrekking tot de dollar. Ze hadden geen zicht op de korte-termijntrends en nog minder op de lange-termijnevenwichten. Een en ander leidt tot het beleidsvoorschrift van een voorzichtige terugkeer naar een "adjustable peg"-

systeem met zeer wijde zones en een zuinig gebruik van koersaanpassingen. Het denkpad van Krugman is het volgen waard, het eindpunt lijkt wat minder aan te spreken. Niettemin een te beluisteren stem in het debat.

Frank Naert

Paul R. Krugman, Exchange-Rate Instability (The Lionel Robbins Lectures) Cambridge, Mass./Londen, The MIT Press, 1989, ix + 122 blz. - Prijs: 23,75 \$

Keynes's Principle of Effective Demand

In 1936 publiceerde Keynes het meest invloedrijke economie-boek uit de twintigste eeuw, namelijk *The General Theory of Employment, Interest and Money*. Zes jaar vroeger was zijn *Treatise on Money* verschenen. De relatie tussen deze twee boeken vormde het doctoraatsonderwerp van Edward Amadeo. Hij werkte daaraan op Harvard onder leiding van Murray Milgate en Lance Taylor. Op dit ogenblik doceert Amadeo in Rio de Janeiro, waar hij onlangs zijn thesis herwerkte in boekvorm.

Wat is uiteindelijk het cruciale verschil tussen de *Treatise* en de *General Theory*? Dat is de probleemstelling in het werk van Amadeo. Hij is zeker niet de eerste die deze vraag stelt. Er bestaat daarover immers een grote hoeveelheid literatuur. Stel dat je enkele gezaghebbende teksten van Hicks, Patinkin, Leijonhufvud en Moggridge raad-

pleegt. Dan zou je volgens Amadeo concluderen dat het grote verschil tussen *Treatise* en *General Theory* ligt in de aanpassingsvariabele. In de *Treatise* gebeuren aanpassingen door veranderingen in de prijzen. In de *General Theory* daarentegen veranderen de hoeveelheden, maar de prijzen en de lonen blijven star.

Deze conclusie stemt Amadeo ontevreden, want dan heeft de *General Theory* niets te vertellen over inflatie. Amadeo herkent zowel in de *Treatise* als in de *General Theory* wijzigingen in prijzen en hoeveelheden. Het grote verschil zit in de methode om tijd in rekening te brengen, en in het object van de analyse. In de *Treatise* is volledige tewerkstelling het referentiepunt. Rond dat punt treden schommelingen op. In de *General Theory* is zulk een uniek referentiepunt onbestaande. Een toename van de investeringen b.v. veroorzaakt graduele wijzigingen in het inkomen, dus ook in de consumptie en het sparen, tot uiteindelijk alles zich heeft aangepast aan het nieuwe investeringsniveau. De cruciale aanpassingsvariabele is het inkomen. Dit is geen synoniem voor output. Amadeo bedoelt hier het nominale inkomen. Dat past zich niet alleen aan door wijzigingen van hoeveelheden, maar ook van prijzen. Een model met starre prijzen en lonen geeft volgens Amadeo de *General Theory* slecht weer.

De lezers van hoofdstuk 21 van de *General Theory* zullen het op dit punt met Amadeo eens zijn. De vraag is echter of een consistente interpretatie van de *General Theory* wel mogelijk is. De moeilijkheid ligt immers voor een groot gedeelte bij Keynes zelf. De terminologie van Keynes is soms ongewoon en ingewikkeld. Ook is het soms moeilijk te onderkennen hoeveel

aanpassingstijd de verschillende variabelen bij Keynes nodig hebben. Bovendien zijn in de *General Theory* verschillende stromingen in één boek door elkaar gevlochten. Dit verklaart waarom nog steeds nieuwe controversen ontstaan over "wat Keynes werkelijk bedoeld heeft". Het boek van Amadeo biedt enkele interessante bijdragen, maar het zal de debatten zeker niet stoppen.

Wilfried Parys

Edward J. Amadeo, *Keynes's Principle of Effective Demand*
Aldershot, Gower Publishing Company (Edward Elgar), 1989, xiii + 189 blz. - Prijs: 28,50 £

Groei en crisis in het na-oorlogse kapitalisme

Vader en zoon Eyskens zijn een begrip in het economische en politieke landschap van Vlaanderen en België. We zouden niet in België zijn indien er geen equivalent voor deze beroemde tandem te vinden was in een andere ideologische zuil. Met de publikatie van dit boek zet de zoon D. Frantzen, hoogleraar aan de VUB, eveneens de traditie van zijn vader voort, maar duidelijk ook met eigen accenten en inzichten.

Deze tandemrelatie, samen met de te kleine druk en de vrij moeizame inleiding, remde mij af om het boek snel te bespreken. Zeer ten onrechte echter. Wie de moeite doet om het boek door te nemen zal onder de indruk komen van de kwaliteit. De lezer moet zich inspannen omdat, zoals aangestipt, het boek niet aantrekkelijk oogt, maar ook omdat het niet zomaar de vele gemeenplaatsen over de crisis herhaalt in een mooie ver-

pakking. Het boek vraagt inspanning en wat vooropleiding in de economie. Dit wil niet zeggen dat het moeilijk geschreven is. De auteur heeft niet alleen een systematische inspanning gedaan om alle Engelse woorden die zo gemakkelijk in het economisch jargon sluipen, te weren, maar daarenboven een heel correct en goed te lezen boek geschreven.

Overspoeld als de markt was door boeken over groei en crisis, kon men zich afvragen of iemand nog iets kon brengen dat nog niet gezegd of geschreven was. Welnu, wat D. Frantzen doet is op een afstandelijke manier alle recente stromingen over dit onderwerp bijeenbrengen. Hij vertrekt van de hernieuwde belangstelling voor Schumpeter en de lange golven in het kapitalisme, die in de jaren zeventig en tachtig opnieuw sterk in de belangstelling kwamen om het lange onevenwicht op de arbeidsmarkt te verklaren. Centraal in deze stelling is het "nieuwe technologisch systeem" dat aan de grondslag ligt van de opgaande lange golf; de uitputting van zo'n systeem zou dan de lange neergaande conjunctuur verklaren. De auteur heeft terecht moeite met het mechanistisch karakter van vele van deze verklaringen, omdat het kapitalisme wezenlijk veranderd is in de loop van zijn ontwikkeling. Daarmee belandt de auteur in een minder economistische verklaring en hij gaat te rade bij de Franse "régulation"-school. Ik geloof dat dit de eerste Nederlandse tekst is die deze Franse denkstroming van het laatste decennium zo goed heeft samengevat en geanalyseerd. Deze school is origineel in het samenbrengen van de sterke elementen van het keynesianisme, het marxisme en het Angelsaksisch institutionalisme. Hun voor-

naamste verklaringen van de crisis liggen in het uitdoven van het keynesiaans compromis tussen arbeid, kapitaal en overheid. Ze noemen dit de Fordistische regulatiewijze, naar H. Ford, die via het taylorisme de arbeidsproductiviteit wist op te drijven, samen met de uitbreiding van de algehele koopkracht. Deze groene-tafelklassenstrijd van overleg zou door de inflatie, de olieschokken en het verlies van de Amerikaanse hegemonie stilaan ondergraven zijn en leiden tot een diepe economische crisis. Crisis die zal leiden tot het afbreken van de "Fordistische regulatiewijze". Dit betekent dat cao, minimumreglementeringen, automatische indexering en andere sociale verworvenheden onder druk komen te staan.

Hoe het nu verder kan en moet met de economie, beschrijft de auteur in het laatste hoofdstuk. Hij kiest resoluut voor een gecoördineerd relancebeleid en omkadering van de segmentatie van de arbeidsmarkt in een Europa dat niet alleen een economisch geïntegreerd maar ook een sociaal Europa zou zijn. Bij dit pleidooi ontkracht hij de neoliberale strategie, die volgens hem de crisis onnodig verlengt en verdiept en daarenboven leidt naar een dualistische samenleving.

Het boek is sterk opgebouwd en is werkelijk van het beste wat ik over het onderwerp las. Er zijn echter toch drie punten waar ik op mijn honger blijf:

- Indien de "régulation"-school het begrip meerwaarde en winst als uitbuiting niet meer wil of kan hanteren (wegens logische fouten), waarom verwijst het geheel van begrippen dan naar het marxistisch referentiekader? Heb je aan een soort van neokaynesianisme dan niet genoeg?

- Ten tweede blijft de auteur in zijn analyse en in de oplossingen van de crisis die hij aandragt, mikken op economische groei via een gecoördineerde relance. Over de negatieve externe effecten van de economische groei en de uitdagingen die dat stelt, rept hij met geen woord. De links-rechts tegenstelling en de logica van de economische groei beheersen nog volledig het denken van de auteur.
- Tenslotte is zijn pleidooi voor een sociaal Europa iets te mager. Welke maatschappelijke regulering kan er in de plaats komen van het vruchtbare maar teloorgegane naoorlogse sociale compromis?

Stefaan Marijsse

Dirk Frantzen, *Groei en crisis in het naoorlogse kapitalisme*
Antwerpen, Kluwer Wetenschappelijke Uitgeverij, 1989, 235 blz.

Croissance, crise et régulation en économie ouverte

Weinig economische theorieën nemen de historische evolutie als uitgangspunt. Deze vaststelling was voor een groepje economen, waaronder I. Cassiers, de aanleiding om in de jaren zeventig school te vormen rond een macro-economische benadering in termen van regulering. In het hier besproken boek wordt vanuit dit paradigma de open economie in een klein land als België tijdens het interbellum bestudeerd. De reguleringsbenadering steunt op twee ideeën:

1. Economische mechanismen variëren in tijd en in ruimte.
2. Economische fenomenen kunnen niet gescheiden worden

van de politieke en sociale werkelijkheid.

Meteen is de brug geslagen tussen de economische theorie en de historische analyse. Van het kernbegrip "régulation" wordt jammer genoeg slechts een vrij vage definiëring gegeven als "la conjonction des mécanismes concourant à la reproduction d'ensemble, compte tenu des structures économiques et des formes sociales en vigueur" (p. 14). Maar dit belet niet dat we een origineel beeld krijgen van het interbellum als transitieperiode naar een nieuw sociaal-economisch reguleringssysteem.

Enerzijds belicht de auteur de evolutie van de aggregaten van de Belgische economie (industriële structuur en buitenlandse handel), anderzijds bestudeert zij kwalitatieve veranderingen als de ontwrichting van het internationale verkeer, de technologische vooruitgang en de doorbraak van een nieuwe sociale structuur. Vervolgens verbindt zij beide soorten kenmerken: zij construeert een model waarin, op basis van het onderscheid tussen de op uitvoer en op binnenlandse consumptie gerichte industrie, alle gegevens van loon- en prijsvorming, van vraag en aanbod, van produktie en produktiviteit in een hypothetisch verband worden geplaatst. Vanuit dit geraamte onderkent en beschrijft zij vier periodes in het interbellum, elk met hun eigen dynamiek: 1919-1926, de groei van de industrie voor buitenlandse afzet; 1926-1929, de snelle ontwikkeling van de binnenlandse vraag; 1929-1935, de crisis en impasse van de deflatie.

In de periode 1935-1939 ontwikkelt zich een nieuwe vorm van regulering die na de oorlog tot volle bloei zou komen. Uitdrukkingen daarvan zijn het Plan van de Arbeid, de

devaluatie, het toenemende staats-interventionisme enz.

De verdienste van dit werk ligt in de synthese van economische conceptualisering en historische studie, van kwantitatieve en kwalitatieve benadering. Het begrip regulering zelf krijgt echter in het geheel te weinig (historische) diepgang.

Chantal Van Coppenolle

Isabelle Cassiers, *Croissance, crise et régulation en économie ouverte: la Belgique entre les deux guerres* (Collection Ouvertures Économiques, Série Jalons)
Brussel, De Boeck-Wesmael, 1988, 272 blz.
- Prijs: 1.595 fr.

Dollars, Deficits & Trade

Dit is een verzamelwerk van bijdragen die oorspronkelijk werden gepresenteerd aan de *Cato Institute's Sixth Annual Monetary Conference* (Washington, februari 1988).

De thema's die erin behandeld worden, betreffen de rol van de dollar in de internationale economie, de toekomst van het internationaal monetair systeem en wisselkoersmechanisme, de invloed van het begrotings- en betalingsdeficit in de VSA en de toename van protectionisme. De algemene consensus die uit de bijdragen naar voren komt, is de erkenning van de noodzaak van een grotere internationale ordening met meer stabiliteit. Die grotere stabiliteit zou er, zo luidt de consensus-opvatting in dit boek, niet in eerste instantie moeten komen via meer internationale beleidscoördinatie, maar veel eerder dank zij een gezonder en orthodoxer economisch en financieel beleid in elk van de individuele landen zelf.

Manuel H. Johnson, Leland B. Yea-

ger en Allen H. Meltzer pleiten voor een monetair beleid in de VSA dat in eerste instantie gericht is op prijsstabiliteit, hetgeen zou bijdragen tot meer wisselkoersstabiliteit.

Jacob A. Frenkel, Morris Goldstein, Richard N. Cooper en Ronald I. McKinnon behandelen het huidige IMS en doen voorstellen voor verbetering.

Thomas D. Willet, Martin J. Bailey, George S. Tavlas, Michael D. Bordo, Anna J. Schwartz, Michele Fratianni en Gottfried Harberler wegen voor- en nadelen van vlottende wisselkoersen.

William A. Niskanen, A. James Meigs, Paul Heyne, Michael Ulan en William G. Dewald analyseren de gevolgen van begrotings- en betalingsstekorten en het verband tussen beide.

Joachim Scheide, Stefan Sinn en Jan Tumlir evalueren de argumenten voor internationale beleidscoördinatie.

Michel Dombrecht

James A. Dorn en William A. Niskanen, eds., *Dollars, Deficits & Trade* (A Cato Institute Book)
Boston / Dordrecht / Londen, Kluwer Academic Publishers, 1989, x + 442 blz. - Prijs: 160 gulden

Economics in Theory and Practice: An Eclectic Approach

Klein en Marquez beweren dat de voornaamste reden om dit boek op de markt te brengen in de evolutie van de economische wetenschap ligt. Zij menen dat de vakliteratuur steeds meer uiteenvalt in enerzijds theoretische benaderingen die weinig of geen rekening houden met empirische verificatie en anderzijds empirische studies zonder

duidelijke theoretische onderbouw. Het boek in kwestie zou de verdienste hebben op een aantal gespecialiseerde gebieden deze beperkingen te overstijgen.

Het boek bevat drie delen. In een eerste deel worden theoretische overzichten en/of aanvullingen gegeven in verband met econometrisch modelleren en voorspellen. Een tweede verzameling bijdragen houdt zich bezig met de toepassing van wijdverbreide econometrische technieken op vraagstukken van internationale handel, en een derde deel doet hetzelfde voor problemen rond industriële economie en overheidsbeleid.

Elk van de drie delen bestaat uit drie bijdragen. In een eerste werk bespreken Klein en Sojo het gebruik van data op maandbasis als aanvulling van kwartaaldata (die in bestaande modellen vrij algemeen gebruikt worden). Mariano en Brown bespreken het berekenen van standaardfouten voor voorspellingen van dynamische niet-lineaire modellen. De derde bijdrage van het eerste deel wordt door Labys benut om door een combinatie van bestaande modellen op korte en lange termijn betrouwbaarder voorspellingen te verkrijgen over de evolutie van de kopermarkt.

In het tweede deel presenteren Behrman en Lewis een algemeen-evenwichtmodel voor Indonesië. Zij onderzoeken de voor vele ontwikkelingslanden pijnlijke instabiliteit van de grondstoffenkoersen en leggen daarbij de nadruk op de asymmetrische doorwerking van positieve en negatieve schokken. Ook Palma vraagt aandacht voor de grondstoffenproblematiek bij een bespreking van de toestand in Venezuela. Hij legt bovendien modelmatig de band met de schuldenproblematiek. Marquez sluit het

internationale deel af met een schatting van inkomens- en prijs-elasticiteiten in bilaterale import-vergelijkingen. Hij belicht tegelijkertijd de toestand van de handelsbalans van de VS.

Griffin probeert in de eerste van drie verhandelingen over industriële economie de overlevingskansen van het OPEC-kartel te bespreken door de analyse van kartels in verschillende tijdvakken en verschillende landen. Grayson en Morris vragen zich af in welke mate overheidsreglementering de flexibiliteit van de reactie van de privé-sector beïnvloedt. Ze illustreren deze problematiek aan de hand van het beleid van de VS inzake benzinetoewijzing ten tijde van de oliecrisis van 1979. Glickman analyseert ten slotte de determinanten van de prestaties van regionale economische kernen. Hij betoogt dat de traditionele macro-economie te weinig aandacht heeft voor deze regionale verschillen en dat deze ongewenste aggregatie vele problemen van het macro-economische beleidsgeoriënteerde onderzoek verklaart.

Samenvattend kunnen we stellen dat de verzamelde bijdragen een uitstekend referentiepunt zijn voor wie soortgelijke technieken wil toepassen of voor wie zich een beeld wil vormen van de waarde van dergelijke analyses voor het beleid. De eerste twee bijdragen brengen een uitstekend overzicht van de toepassing van nog weinig ingeburgerde technieken. De andere zeven artikels hanteren technieken die reeds veelvuldig gebruikt werden in soortgelijke situaties. Hun verdienste ligt erin dat ze onderwerpen aankaarten waarover het laatste woord inzake empirische toetsing nog niet gezegd is.

Kris Jacobs

Lawrence R. Klein en Jaime Marquez, eds., *Economics in Theory and Practice: An Eclectic Approach. Essays in Honor of F.G. Adams (Advanced Studies in Theoretical and Applied Econometrics, 17)* Dordrecht / Boston / Londen, Kluwer Academic Publishers, 1989, xii + 267 blz. - Prijs: 130 gulden

Public Choice II

Dit boek is een herwerking van de editie van 1979, die reeds een uitbreiding was van een literatuurstudie voor de *Journal of Economic Literature*. *Public Choice* wordt gedefinieerd als de economische analyse van beslissingen buiten de markt. Het uitgangspunt is dat elk individu rationeel zijn nut maximaliseert, niet alleen als consument of als producent, maar ook als kiezer, politicus of ambtenaar. In dit licht worden het ontstaan van de staat, de alternatieve stemprocedures en het gedrag van de overheid onderzocht.

Het werk blijft in eerste instantie een zeer volledig literatuuroverzicht van de positieve en de normatieve *public choice*-theorie. Ten opzichte van de vorige editie zijn er twee belangrijke uitbreidingen in de delen die de positieve *public choice* behandelen (4 delen), zodat het boek beter als cursusmateriaal te gebruiken is. Een eerste uitbreiding volgt uit de ontwikkeling van de *public choice*-literatuur zelf. Diverse auteurs beperken zich niet meer tot de analyse van politieke besluitvorming op zich, maar passen het *public choice*-denkkader ook toe op aanverwante thema's die zich op het grensgebied tussen economie en politiek bevinden. Nieuwe thema's zijn: grootte en groei van de overheidssector, sa-

menhang tussen verkiezingsuitslagen en macro-economische grootheden, het ontstaan en de impact van belangengroeperingen, de verdeling van economische meerwaarde bij monopolies (*rent seeking*).

Een aantal andere thema's, waarvoor in het vorige boek nog maar weinig literatuur beschikbaar was, hebben sindsdien ruime aandacht gekregen. Dit wordt weerspiegeld in de hoofdstukken over het tweepartijensysteem, het meerpartijensysteem, alternatieven voor de meerderheidsregel en de herverdelingsproblematiek.

Een tweede uitbreiding betreft de benadering door de auteur. Hij besteedt meer aandacht aan empirische resultaten, die in overzichtelijke tabellen worden samengebracht, wat de toegankelijkheid ten goede komt.

In deel V komen normatieve onderwerpen aan bod: sociale welvaartsfuncties en hun onderliggende axioma's, het rechtvaardigheidsbegrip en de implementatie van een rechtvaardige sociale welvaartsfunctie in een representatieve democratie. Dit deel komt in grote mate overeen met de soortgelijke hoofdstukken van de vorige editie.

Het boek wordt afgesloten met een kort deel waarin de positieve en de normatieve benadering van de herverdelingsproblematiek geëvalueerd worden. Veertig pagina's met referenties vormen het sluitstuk van dit boek.

Ilse Janssens

Dennis C. Mueller, *Public Choice II: a revised edition of Public Choice* Cambridge, Cambridge University Press, 1989, xiv + 518 blz. - Prijs: 12,95 £ (paperback)

Gestion de l'économie et de l'entreprise

Heel wat economische problemen kunnen op een kwantitatieve manier ontleed en opgelost worden. Toch blijft deze benaderingswijze nog steeds een aantal managers en politieke besluitvormers afschrikken, omdat zij omgeven is met een aureool van complexiteit en moeilijkheid. *Gestion de l'économie et de l'entreprise: l'approche quantitative* wil ingaan tegen dit vooroordeel. Op een toegankelijke manier worden een aantal kwantitatieve methoden voorgesteld, gevolgd door een aantal praktische toepassingen. Hierbij wordt een brede waaier van onderwerpen aangesneden, gaande van bedrijfsbeleid, over industriële en publieke economie, tot economische politiek. Hierdoor is de kans groot dat velen een bijdrage vinden die in hun interesse-sfeer ligt, maar het nadeel is dat een aantal van de bijdragen buiten deze sfeer kunnen vallen. Het boek bestaat uit vier delen. Het eerste deel behandelt macro-economische modellen en politiek. Het centrale thema is het probleem van de werkgelegenheid en de werkloosheid. Via de theorie van de onevenwichten en de macro-econometrie wordt ingegaan op o.m. de oorzaken van de werkloosheid, de invloed van fiscale hervormingen, het belang van zwart-werk. Markt vormen, prijszettingen- en strategisch gedrag vormen het thema van het tweede deel. Hierbij wordt gebruik gemaakt van micro-economische modellen en speltheorie. De stabiliteit van het petroleumkartel, strategische marketing en produktkeuze, en de werking van speculatieve markten zijn voorbeelden van speltheoretische toepassingen die meer in detail be-

handeld worden.

Het derde deel is een verzameling van een aantal bedrijfseconomische toepassingen van operationeel onderzoek. Tenslotte behandelt het vierde deel problemen die eigen zijn aan overheidsbedrijven en -diensten.

De auteurs hebben getracht om de kwantitatieve aanpak te beklemtonen maar hebben er vooral naar gestreefd om dat op een zeer toegankelijke manier te doen. Dat de ene daarin beter geslaagd is dan de andere, is vaak aan het behandelde onderwerp en de persoonlijke stijl van de auteur te wijten.

In zijn geheel is het boek een mooie illustratie van het feit dat kwantitatieve economie en econometrie niet noodzakelijk tot onleesbare en ingewikkelde artikels hoeven te leiden, maar dat het gelukkig ook anders kan.

Hilde Meersman

Center for Operations Research & Econometrics (CORE), ed., Gestion de l'économie et de l'entreprise: l'approche quantitative (Collection Ouvertures Economiques, Série Bases)

Brussel, De Boeck-Wesmael, 1988, 492 blz.

— Prijs: 1.950 fr.

Statistiek voor de economische wetenschappen

Dit werk is het eerste deel van een driedelig statistiekpakket, speciaal bedoeld voor economische en bedrijfskundige opleidingen. In dit eerste deel wordt de beschrijvende statistiek voor één en twee variabelen behandeld. De klassieke onderwerpen van een cursus beschrijvende statistiek komen hier aan bod: voorstellingen van scoreverdelingen en frequentieverdelingen, klassen en dichtheden, karak-

teristieken van een verdeling, vergelijking van verdelingen, indexcijfers, samenhang tussen twee variabelen, regressie en correlatie, tijdreeksanalyse. Gezien het belang van regressie en tijdreeksen voor de economische wetenschappen, wordt er reeds in dit eerste deel bijzondere aandacht aan besteed. In deel 2 komt de toetsings- en schattingstheorie met de nodige kans-theorie aan bod. Deel 3 ten slotte zal de multivariate analyse bevatten.

Het leerpakket beoogt een cursus te zijn voor beginnende studenten aan een economische of bedrijfskundige opleiding, maar is door de didactische aanpak ook zeer geschikt voor afgestudeerden van universitaire/hogere opleidingen die in hun studie slechts een beperkte statistische bagage hebben meegekregen, en die zich via zelfstudie alsnog willen bekwamen in het gebruik van de statistiek. Om de stof zelfstandig te kunnen bestuderen is gebruik gemaakt van een veelheid aan pedagogische hulpmiddelen: elk nieuw begrip wordt aan de hand van een voorbeeld ingeleid; vele opgaven met uitwerkingen zijn in de tekst verwerkt; na elk hoofdstuk is een zelftoets opgenomen; de volledige leerstof is als bijlage per hoofdstuk samengevat. Bovendien wordt uitgegaan van een geringe wiskundige kennis.

Speciaal aan dit studiepakket echter is de introductie van een eigen computerpakket *Station* (Statistiek Onderwijs), dat zowel illustratieprogramma's bevat als geautomati-

seerde statistische procedures waarmee men statistische technieken kan uitvoeren op een databestand. Verschillende databestanden zijn reeds in het pakket opgenomen en worden veelvuldig als werkmateriaal gebruikt. Omdat statistiekcursus en computerpakket volledig op elkaar zijn afgestemd, kan de computer efficiënter worden gebruikt als pedagogisch hulpmiddel en bij de uitwerking van opgaven. Wel is er voor gezorgd dat het gedeelte van het handboek dat betrekking heeft op *Station* niet te veel wordt gemengd met de eigenlijke statistiekcursus, zodat het boek nog bruikbaar blijft voor personen die niet over *Station* kunnen beschikken. Gezien de relatieve onafhankelijkheid van de behandeling van de eigenlijke leerstof en van het computerpakket, kan men zich de vraag stellen of het niet beter zou zijn *Station* te behandelen in een apart bijgevoegd deel, dat men naar wens kan integreren in de statistiekstudie. Dat zou overzichtelijker zijn voor hen die niet de beschikking hebben over *Station*, zonder iets af te doen aan de geïntegreerde benadering. Een goed pedagogisch werk dat een belofte inhoudt voor de volgende delen.

Karel Jansen

Bert Nijdam en Hans van Buuren, Statistiek voor de economische wetenschappen. Deel 1. Beschrijvende statistiek
Alphen aan den Rijn / Brussel, Samsom Uitgeverij, 1989, xii + 403 blz. — Prijs: 1.380 fr.

Strategisch management

Organizational Symbolism

De titel van dit boek verwijst naar een verzameling erg uiteenlopende benaderingen van organisaties, die als gemeenschappelijk kenmerk hebben dat ze een alternatief willen bieden voor de dominante methoden van organisatie-analyses die zij als rationeel-technisch bestempelen. Hier gaat het om het mythische, het esthetische, het sensorische, het culturele. Deze aspecten worden niet in de eerste plaats benaderd vanuit een instrumenteel (management-)standpunt, als een te beïnvloeden of te manipuleren factor. Er is dan ook volop ruimte voor de meest diverse onderwerpen: symbolische aspecten van organisaties, macht en symbolisme, de semiotiek van strategisch leiderschap, computers in organisaties, tot en met afhankelijkheid en flirtgedrag, en "organizational bricolage"...

De samenhang van de verschillende bijdragen wordt niet tot stand gebracht vanuit de inhoudelijke dimensie doch veeleer vanuit de herkomst van de auteurs: alle behoren ze tot SCOS, de Standing Conference on Organizational Symbolism, die onder auspiciën van EGOS (European Group for Organization Studies) sinds 1982 functioneert en al diverse conferenties heeft georganiseerd.

Wie vooral geboid is door de theoretische ontwikkelingen op dit gebied, kan moeilijk om dit standaardwerk heen (met het merendeel der auteurs afkomstig uit niet-Amerikaanse universiteiten). Praktijkgeoriënteerde lezers zullen, afhankelijk van hun belangstellingsgebied en sector, mits zij enige vol-

harding opbrengen, denk materiaal en verruimende inzichten aantreffen over leiderschap, macht, cultuur e.d.

Daniël Vloberghs

Barry A. Turner, ed., *Organizational Symbolism (de Gruyter Studies in Organization)* Berlijn / New York, Walter de Gruyter, 1990 xi + 315 blz. - Prijs: 128 DM

Organization Theory and Class Analysis

Dit boek omvat 21 bijdragen, die in 1987 werden voorgebracht op een colloquium georganiseerd door de European Group for Organization Studies. Zoals bij vele verzamelingen van onderzoekspapers is het grote probleem dat de editor, Stewart R. Clegg, geen verantwoorde keuze heeft kunnen (of durven) maken inzake de selectie van papers voor dit boek. Het resultaat is dan ook een allegaartje van hoofdstukken van erg uiteenlopende kwaliteit. De rode draad die door het geheel loopt is een min of meer marxistische benadering van organisatie-analyse, met bijzondere nadruk op de problematiek van de klassenstructuur. In een conceptueel zeer rijke inleiding tot de diverse bijdragen, die 50 blz. in beslag neemt, bespreekt de editor elk der bijdragen. Reeds hier blijkt dat het boek zeker niet bedoeld is voor een ruim publiek: het gehanteerde vakjargon is misschien begrijpbaar voor sociologen die gespecialiseerd zijn in dit domein, maar zeker niet voor managers, publieke beleidsvoerders of economen in het algemeen. Bovendien worden

te pas en vooral te onpas moeilijke begrippen en termen gebruikt om zeer eenvoudige dingen te zeggen. Vanuit een theoretisch perspectief zijn een aantal bijdragen zeker de moeite waard, onder meer het hoofdstuk van Harvay Ramsay en Nigel Haworth over het management van multinationale ondernemingen. Hoewel hun analyse sterk kan worden aangevochten, vermits het efficiëntiestreven van multinationale ondernemingen in belangrijke mate wordt verwaarloosd, blijkt hier toch een grondige kennis van de relevante managementliteratuur. Het is alleszins zeker dat men de kwaliteit van dit boek had kunnen verdubbelen als men de lengte ervan gehalveerd had.

Alain Verbeke

Stewart R. Clegg, ed., *Organization Theory and Class Analysis: New Approaches and New Issues (de Gruyter Studies in Organization, 17)*

Berlijn / New York, Walter de Gruyter, 1990, xiv + 529 blz. - Prijs: 148 DM

Bedrijfskunde

Het voorliggende boek beoogt een inleiding te bieden tot de problematiek van de bedrijfskunde. De opzet was hierbij, volgens de auteur: "breed en niet te diep" (blz. xv). Aansluitend bij dit theoretisch werk is er eveneens een praktijkboek of werkboek beschikbaar.

In het eerste deel wordt een algemeen kader geschetst van de groei en ontwikkeling van een bedrijf. Daarnaast worden ook de doelstellingen van een bedrijf en de economische kringloop besproken. Deel twee geeft een analyse van alge-

meen en functioneel management (marketing, productie, inkoop enz.). Dit deel is vooral gebaseerd op bewerkte teksten van collega's van de auteur. De bedoeling is een eerste oppervlakkige kennismaking met de diverse functionele deelgebieden te bieden.

Diverse delen van de tekst kunnen wel sterk ter discussie gesteld worden. Het hele boek geeft immers een erg doorgedreven rationele visie op de bedrijfskunde. Meer genuanceerde en recente inzichten, in b.v. het strategievormingsproces worden totaal terzijde gelaten (b.v. de ideeën van Henry Mintzberg en James Quinn). De auteur baseert zich vooral op klassieke inzichten. Zo vormt de visie van Henri Fayol (1916) een uitgangspunt bij de bespreking van de functie algemeen management.

Alhoewel voor sommige stukken expliciet verwezen wordt naar de gehanteerde bronnen, wordt in sommige hoofdstukken nagelaten om de geraadpleegde literatuur te vermelden. We denken hier b.v. aan het bekende boek van Igor Ansoff, *Corporate Strategy* (1965), waarvan de auteur gretig gebruik maakt, met name bij de bespreking van de produkt/markt-matrix en van de functie van algemeen management (hoofdstuk 5). Voor totaal oningewijden in de bedrijfskunde heeft dit boek enig nut. Daarmee beantwoordt het wellicht aan de door de auteur bepaalde doelstelling.

Rudy Martens

D. Keuning, *Bedrijfskunde: bedrijfsontwikkeling en -beslissingsgebieden* Leiden / Antwerpen, H.E. Stenfert Kroese BV, 1989, xvi + 445 blz. - Prijs: 1.155 fr.

Sectorstudies

The International Steel Industry

Ray Hudson en David Sadler bespreken in dit boek de oorzaken en de gevolgen van de crisis in de staalindustrie sinds 1973. In het eerste hoofdstuk beschrijven zij de veranderde internationale politieke en economische context: de staalindustrie is niet langer een strategische sector en de vraag naar staal is gevoelig gedaald. Het tweede hoofdstuk geeft een overzicht van de evolutie van de staalproductie. Terwijl de staalnijverheid in de Verenigde Staten en in Europa sterk is achteruitgegaan, kent zij een opmerkelijke expansie in Japan en in de twee belangrijkste staalproducerende nieuw geïndustrialiseerde landen, Brazilië en Zuid-Korea.

In het derde hoofdstuk wordt besproken op welke manier de plaatselijke bevolking heeft gereageerd op de voorstellen om staalbedrijven te sluiten. Er wordt een uitvoerige historische schets gegeven van protestcampagnes in Groot-Brittannië (Consett, Corby), Frankrijk (Alsace-Lorraine) en West-Duitsland (Ruhrvallei).

In hoofdstuk vier wordt de reactie op deze protestcampagnes vanuit de overheid en de industrie weer gegeven. De schaal van het staal-

probleem is zodanig dat de creatie van jobs in nieuwe industrietakken de teloorgang van de staalnijverheid niet kan compenseren. Hoofdstuk vijf besluit dit boek met een blik naar de toekomst. Door de overcapaciteit in de staalsector zijn verdere sluitingen onvermijdelijk. De toegenomen concurrentie van andere materialen maakt diversificatie noodzakelijk. Hoopgevend is dat nog altijd nieuwe technologieën in de staalsector worden geïntroduceerd.

Het boek geeft een degelijk inzicht in de lokale en nationale dimensie van de staalproblematiek en in de internationale machtsverschuivingen. Het is veeleer beschrijvend dan analyserend. De historische schets van de campagnes tegen sluiting van staalbedrijven is vrij langdradig. Een grondige analyse van de mislukking van deze campagnes ontbreekt. De reacties van de overheid en de industrie op het staalprobleem worden niet echt geëvalueerd.

Géry Vanlommel

Ray Hudson en David Sadler, *The International Steel Industry: restructuring, state policies and localities*
Londen / New York, Routledge, 1989, xii + 163 blz. - Prijs: 30 £

Personeelsbeleid

Personeelsbeoordeling en functioneringsgesprekken

Datgene wat elke goede chef, leider of baas vanzelfsprekend vindt en doet, wordt soms ineens ontdekt als een oplossing voor allerlei problemen. Het is toch evident dat een bovenstebeste chef op tijd en stond eens met zijn medewerkers praat over hun werk en hen ook de ruimte geeft om vrijuit verwachtingen te formuleren en ideeën te spuien.

In de werkelijkheid zijn de meeste chefs evenwel verre van ideaal. Toen men, intussen reeds 10 à 15 jaar geleden, kwam aandragen met het idee van een systematisch, periodiek georganiseerd gesprek tussen chef en medewerker, kwamen hoge verwachtingen los. Door de mensen bijna te dwingen om rond de tafel te gaan zitten, zou men nieuwe stijlen van leidinggeven en communiceren ingang doen vinden. We hebben dat daarvoor al zien gebeuren met *management by objectives* en met *werkoverleg*; daarna is de kreet *kwaliteitskringen* gekomen.

Personeelsbeoordeling en functioneringsgesprekken is een prima receptenboek voor wie van wal wil steken met *functioneringsgesprekken*. Het neemt alle ingrediënten, de processen en procedures, de rol van de diverse betrokkenen en de nodige opleiding en training netjes onder de loep.

Dergelijke boeken suggereren echter in zekere mate dat iedereen na toepassing ervan een meester-kok zal worden. Welnu, functioneringsgesprekken zijn meer dan een techniek. Excellente chefs doen het reeds vanzelf en quasi permanent;

de redelijk goeden vinden baat bij de systematisering en begeleiding van hun gesprekken, maar de niet al te relatie- en communicatievaardige chefs "ondergaan" de opgelegde gesprekken en worden er zelden door verbeterd.

Een functioneringsgesprek overstijgt nooit de kwaliteit van de gangbare relatie tussen een bepaalde chef en zijn medewerkers. Dit boek gaat te veel voorbij aan deze spijtige maar realistische vaststelling.

Luc Derijcke

Dimp Nelemans en Martin van der Avoird, *Personeelsbeoordeling en functioneringsgesprekken*. Tweede druk (Samsom Bedrijfsinformatie)

Alphen aan den Rijn / Brussel, Samsom Uitgeverij, 1989, 175 blz. - Prijs: 770 fr.

Onderhandeling en bemiddeling

In dit boek ontwikkelt Teun Wolters een normatief model voor bemiddeling bij impasses in collectief overleg over arbeidsovereenkomsten. Na afbakening van probleemstelling en onderzoeksprogramma (hoofdstuk 1) worden de essentiële karakteristieken van de overlegstructuur in Nederland beschreven (hoofdstuk 2).

In hoofdstuk 3 presenteert de auteur een onderhandelingsmodel na een behoorlijk exhaustief overzicht van onderhandelingstheorieën die in de literatuur te vinden zijn. Het voorgestelde model onderscheidt drie stadia in het onderhandelingsproces, namelijk:

1. een aanloopfase van intern on-

derhandelen (partijen bepalen een ex-ante contractcurve en strategie),

2. een integratiefase (inwinnen van informatie, identificatie van *trade-offs*, vastleggen van de finale contractcurve),
3. distributief onderhandelen in de contractfase (afbakening van de contractzone en finaal akkoord).

De oorzaken van impasses die kunnen voorkomen in de verschillende fasen van de onderhandelingen worden aangegeven.

Hoofdstuk 4 vormt de kern van het boek, namelijk het normatief bemiddelingsmodel. Vertrekend van een uitgebreid literatuuroverzicht formuleert Wolters zijn bemiddelingsmodel. Om zijn bemiddelingsfuncties te vervullen – beheersing van communicatie, informeren, formuleren van nieuwe voorstellen, beïnvloeden van percepties en voorkoming van gezichtsverlies – moet de bemiddelaar een diagnose stellen en bemiddelingsactiviteiten uitvoeren.

Gebruik makend van het model in hoofdstuk 4 onderzoekt de auteur

de totstandkoming van de cao voor het beroepsgoederenvervoer over de weg in 1983 (in hoofdstuk 5) en het conflict rondom de luchtverkeersleiding in 1985 (in hoofdstuk 6).

Het boek wordt afgesloten met een aantal aanbevelingen over de rol van bemiddeling in het Nederlandse overlegmodel, het belang van informatie in onderhandelingen en wetenschappelijk onderzoek naar de meest effectieve bemiddelingsvormen.

Een interessant boek. De literatuuroverzichten zijn bijzonder nuttig voor wie snel een zicht op de literatuur wil hebben. Ook de systematische aanpak in de twee gevalstudies kan model staan voor wie zich aan onderzoek over collectief overleg wil wagen.

Walter Nonneman

Teun Wolters, Onderhandeling en bemiddeling: een studie op het terrein van de arbeidsverhoudingen
Amsterdam, VU Uitgeverij, 1989, x + 240 blz. – Prijs: 42,50 gulden

Financieel beleid

Manuel d'évaluation des projets industriels

De ex ante financiële evaluatie van industriële investeringsprojecten is een klassiek onderwerp, dat op een klassieke, maar uiterst breedvoerige wijze behandeld wordt door J. Fraix. Op een enkele uitzondering na (CAPM) verschilt dit boek conceptueel in niets van het bekende nederlandse werk van E. Vanlommel (*Beoordeling en selectie van investeringsprojecten*),

dat reeds uit 1968 dateert. Men vindt er dan ook geen verwijzingen in naar recente academische literatuur, wat op zich natuurlijk niet zo erg is, aangezien het boek zich richt tot de leek, die enkel weet wat een sommatieteken is en een wiskundige reeks.

Het eerste deel (Algemeenheden) kunt u gerust overslaan, tenzij u gefascineerd wordt door 8 bladzijden definities van een project, of 54 bladzijden over projecttypologieën, of tientallen bladzijden over

de betrokken "acteurs" (opdrachtgevers, ingenieurs, leveranciers, staat, financiers, experts) of de fasen van een project.

Het tweede deel begint met een uiteenzetting over marktstudie (met optredens van de correlatiecoëfficiënt, de lineaire regressie, de elasticiteit, de modelbouw) en technische studie. Op blz. 223 is de inleiding eindelijk ten einde en begint het ernstige werk: de evaluatiecriteria, gebaseerd op in- en uitgaande kasstromen. Actualisatie wordt zeer goed aangebracht, de klassieke criteria worden zeer grondig behandeld, evenals een groot aantal klassieke toepassingsproblemen met aandacht voor fiscale en boekhoudkundige aspecten. Het geheel overstijgt echter nooit het beschrijvende niveau. Tevens worden we getraceerd op een (te) uitvoerige bespreking van de kapitaalmarkt en de componenten ervan. De 30 bladzijden over li-

neaire programmering mag u dan weer gerust uit het boek scheuren. Het derde deel gaat over de evaluatie en controle van investeringsuitgaven. Dit wordt zeer gedetailleerd besproken voor bepaalde industriële installaties, en heeft mijns inziens slechts een documentair karakter.

Samengevat komt het erop neer dat het onderwerp van dit boek uitstekend aan bod komt, maar dat de lezer het risico loopt dit niet te zullen merken ten gevolge van de overdadige en overbodige aandacht die besteed wordt aan nauwelijks relevante nevenaspecten. Jammer.

Marc Jegers

Jacques Fraix, Manuel d'évaluation des projets industriels (Collection Ouvertures Economiques, Série Prémises)
Brussel, De Boeck-Wesmael, 1988, 648 blz.
– Prijs: 1.950 fr.

Marketing

Strategic Industrial Marketing

Don't be fooled by the name. Chisnall en zijn uitgever behoren blijkbaar tot het soort mensen die de termen "strategisch" en "structureel" gebruiken om aan hun woorden wat meer gewicht of commerciële glorie te geven. Voor alle duidelijkheid: dit is een boek over industriële marketing *tout court*. En nog niet eens zo'n slecht. Als Brit is Chisnall (Dublin Business School) erin geslaagd een produkt af te leveren dat, met sterke en zwakke kanten, te situeren valt tussen de klassieke formule van de lijvige Amerikaanse handboeken en een spitant pamflet van Ted Levitt. Of,

meer genuanceerd en in de context van industriële marketing, tussen Hutt en Spehs *Business Marketing Management* en Websters *Industrial Marketing Strategy* – zonder evenwel het niveau van deze referentiewerken te halen.

Qua structuur blijft het boek grotendeels binnen de vertrouwde paden; het is de invulling ervan die opvalt. Zo maakt Chisnall er geen punt van recent gepubliceerd materiaal te gebruiken als referentie. Het gros van de aangehaalde bronnen stamt uit de jaren zestig en zeventig (!), waardoor de lezer belangrijke concepten en bevindingen onthouden blijven. Chisnall biedt dus geen overzicht, laat staan

de *state of the art*. In wezen is zijn werk eerder een leesboek dan een leerboek. Inderdaad, talrijke concrete voorbeelden, veelvuldig gebruik van survey-materiaal en enkele *bons mots* van goeroes zoals Ted Levitt en John Harvey-Jones culminereren in een vlot leesbare tekst, die het conceptuele en het concrete combineert.

De bespreking van marktonderzoek is daarin het best geslaagd: via een niet-technische, probleem-aanpakkende benadering worden enkele *bottlenecks* aangeraakt. In combinatie met het gepresenteerde survey-materiaal biedt dit de kritische manager-lezer de kans om te reflecteren: Hoe doe ik dat? Heb ik tot nog toe iets over het hoofd gezien? Wat zou eventueel anders kunnen? Dezelfde kritische "no nonsense" is terug te vinden in het hoofdstuk over strategische marketing-planning: de heilige huisjes PLC, portfolio en marktaandeel, die in zovele handboeken op onverantwoorde wijze de niets vermoedende en onbedorven lezer aangeprezen worden, zijn hier sterk gerelativeerd. Een ander sterk punt waarmee dit boek zich differentieert van de andere (lees: Amerikaanse) is de uitgesproken

aandacht voor de internationale dimensie. Daartegenover staan jammer genoeg enkele zeer navrante hiaten. Zo is het hoofdstuk over communicatie ronduit zwak en oubollig. Zowel over "recente" empirische bevindingen (Moriarty & Spekman, PIMS, ARE,...) als over de allesoverheersende opkomst van direct marketing wordt met geen woord gerept. Distributiebeleid - toegegeven, het zwarte gat van industriële marketing - blijft zelfs helemaal onbesproken! Vanwege zijn onvolledigheid en ongelijke diepgang is dit boek ongeschikt als basis voor een studentencursus. Omwille van de talrijke Europese en *down to earth* voorbeelden en cijfergegevens en de aangepaste stijl, vinden managers die hun conceptuele basis willen opfrissen of verruimen zonder diepgaande studie en bijbehorende hoofdpijn (ooit geprobeerd Kotler te lezen?), hier echter een goed instrument.

Christophe Van den Bulte

Peter M. Chisnall, *Strategic Industrial Marketing*. Second edition
New York / Londen, Prentice Hall, 1989, xi + 378 blz. - Prijs: 30,95 \$

Accountancy

Managerial Accounting Changes for the 1990s

De toepassing van de nieuwe productieconcepten, zoals JIT, TQC, MRP, OPT, Kanban enz., in het bedrijfsleven heeft ervoor gezorgd dat het domein van de kostprijsberekening en van *management accounting* turbulente tijden doormaakt. Vele boeken zijn de laatste

jaren verschenen rond deze problematiek en het voorliggende werk heeft ook dezelfde thematiek als onderwerp. *Managerial Accounting Changes for the 1990s* verschilt echter van de andere op een aantal punten. De auteur vertrekt vanuit een analyse van de veranderde bedrijfsomgeving en leidt daaruit de wijzigingen af die aan het management- en *cost accounting* kader moe-

ten aangebracht worden. De schrijver beperkt zich bij de veranderde bedrijfsomgeving niet tot de reeds klassiek geworden ideeën van JIT, TQC enz., maar hij betreft in zijn analyse ook andere elementen, zoals de heviger concurrentie op wereldvlak, veranderende ondernemingsstructuren en nieuwe managementtypen. Uit dit onderzoek distilleert hij elementen die gevolgen zullen hebben op het domein van *management accounting*. Zeer pedagogisch onderscheidt hij eerst elementen die een invloed hebben op de kostprijsberekeningsmethoden en daarna zondert hij de factoren af die hun stempel drukken op de technieken van *management control* en *performance evaluation*.

Het grote voordeel van dit werk, dat duidelijk als doelgroep praktijkmensen beoogt, is dat op zeer bevattelijke en beknopte wijze de evolutie op organisatorisch, productie- en concurrentieveld in de ondernemingen wordt belicht met daaraan vastgekoppeld de invloed op de *management accounting*. Voor de lezer die rond een bepaald thema uit het boek wat dieper wil graven, is er na elk hoofdstuk een lijst met "suggested readings".

Ann Jorissen

John Y. Lee, *Managerial Accounting Changes for the 1990s*
Reading, Mass., Addison-Wesley, 1989, viii + 87 blz.

Interpreting US Financial Statements Interpreting European Financial Statements

De literatuur op het gebied van internationale verslaggeving en jaarrekeninganalyse is verrijkt en aangevuld met een tweetal boeken

van de hand van prof. Christopher W. Nobes. Het gaat hierbij niet om een wetenschappelijke of educatieve bijdrage, maar om een bijdrage voor diegenen die in de praktijk worden geconfronteerd met internationale verschillen tussen financiële verslagen. Zij zijn met name bestemd voor financiële managers en controleurs van multinationals alsmede voor internationale analisten, beleggers en kredietverschaffers. Het eerste boek (*Interpreting US Financial Statements*) richt zich daarbij nog in het bijzonder op de accountants en managers van ondernemingen die een Amerikaanse moeder- of dochtermaatschappij hebben, alsmede op beleggers, bankiers, analisten en journalisten die Amerikaanse financiële verslagen willen analyseren. Voor wetenschappers die zich op de hoogte houden van de literatuur op het terrein van *international accounting* zullen deze boeken weinig nieuws bevatten. Ze geven echter wel een aardig overzicht van de problemen die gepaard gaan met verschillen tussen verslaggevingsnormen in de onderscheiden landen.

De beide boeken hebben een vergelijkbaar inleidend hoofdstuk over de achtergronden van de internationale verschillen. Als belangrijkste factoren noemt Nobes daarbij verschillen in het juridisch stelsel, de vorm van kapitaalverschaffing (eigen versus vreemd kapitaal enz.), de invloed van belastingen, de invloed van het accountantsberoep, de hoogte van de inflatie en de invloed van de theorie op de praktijk.

Het boek over Amerika bevat na dit inleidende hoofdstuk een tweetal algemene hoofdstukken. Daarin wordt ingegaan op de verschillende regelgevende organisaties in Amerika, zoals de Securities and Exchange Commission (SEC) en

de Financial Accounting Standards Board (FASB), op de status en de inhoud van deze standaarden en op de vorm van het financiële verslag in Amerika.

Het boek over Europa bevat na het inleidende hoofdstuk een viertal algemene hoofdstukken. Hoofdstuk 2 geeft een overzicht van de elementen waarin de verschillen tussen Europese jaarrekeningen met name tot uitdrukking komen. Bijvoorbeeld: aan het voorzichtigheidsprincipe wordt in het ene land veel meer belang gehecht dan in het andere. Consolidatie komt in het ene land nauwelijks voor, terwijl ze in het andere land als zeer belangrijk wordt ervaren. In sommige landen is er een uniform rekeningstelsel, in andere landen niet. In hoofdstuk 3 wordt getracht het accounting-systeem in de verschillende Europese landen te classificeren en hoofdstuk 4 geeft een overzicht van de harmonisatie-inspanningen door de Europese Gemeenschappen. Daarbij worden voor- en nadelen van harmonisatie belicht en passeren de Vierde en de Zevende EEG-Richtlijn de revue. De openbaarmakings- en controlevoorschriften in Europa komen vervolgens in hoofdstuk 5 aan de orde.

Beide boeken bespreken vervolgens in drie hoofdstukken de onderwerpen waardering van activa, winstbepaling en groepsverslaggeving. Het boek over Amerika vergelijkt hierin de Amerikaanse grondslagen met die in het Verenigd Koninkrijk. Het boek over Europa gaat in op enkele belangrijke verschillen tussen een beperkt aantal landen binnen Europa (met name het Verenigd Koninkrijk, Duitsland, Nederland en Frankrijk).

In de slothoofdstukken van beide boeken wordt een overzicht gege-

ven van de verschillen tussen jaarrekeningen uit verschillende landen en de gevolgen voor de analyse ervan. Wie verwacht met behulp van deze boeken in staat te zijn buitenlandse verslagen vergelijkbaar te maken met verslagen opgesteld volgens de eigen grondslagen, wordt enigszins teleurgesteld. Verder dan een korte en alteminst volledige checklist met aandachtspunten voor de gebruiker van internationale financiële verslagen, met soms daarbij aangegeven van welke verslagen de waarde van de activa naar boven of beneden moet worden bijgesteld, komt de auteur niet. Dat zou ook te veel gevraagd zijn en een dergelijke lijst met aandachtspunten is op zich al van groot nut ter behouding van de gebruiker voor een verkeerde interpretatie van financiële verslagen uit andere landen. Het boek over Amerikaanse verslagen komt daarbij nog het best uit de verf, omdat het niet alleen een overzicht geeft van de belangrijkste verschillen, maar tevens met behulp van voorbeelden uit Engelse en Amerikaanse verslagen de verschillen illustreert en eventueel oplossingen voor onvergelykbaarheid aandraagt.

In beide boeken is voorts een *Glossary of accounting terms* opgenomen. In het eerste boek (over de VS) bevat dit een soort woordenboek van termen met hun betekenis in de Verenigde Staten en in het Verenigd Koninkrijk, waarbij opmerkelijke verschillen in terminologie blijken. In het tweede boek (over Europa) bestaat het uit een handige lijst van Engelse termen met hun equivalent in het Spaans, Frans en Duits.

Een negatief punt is dat beide boeken tamelijk beknopt zijn gehouden en dat het boek over Amerikaanse verslagen voor bijna de

helft en het boek over Europa voor meer dan een kwart uit overdrukken van jaarrekeningen bestaat. Deze boeken zijn, ondanks de hoge aankoop prijs, hun aanschaf meer dan waard, met name voor diegenen die in de praktijk buitenlandse verslagen gebruiken en analyseren.

Ann Jorissen

Productiebeheer en operationeel onderzoek

Computer Models for Management Science

Dit boek bevat een bespreking van de bijgevoegde software. Met deze software kunnen de klassieke modellen van operationeel onderzoek worden opgelost, zoals lineaire programmering, transportmodellen, PERT, netwerkmodellen, voorraadmodellen en wachttijmodelen.

Het hoofddoel van de auteurs is een praktische aansluiting te geven bij cursussen en handboeken over *management science*. De nadruk ligt op het gebruiksvriendelijke karakter van de software, opdat ook studenten die weinig vertrouwd zijn met een computer, de modellen zonder problemen zouden kunnen toepassen.

Deze doelstelling wordt grotendeels bereikt. Het pakket is gebruiksvriendelijk, zowel voor de invoer van de gegevens (spreadsheet) als voor de verwerking (menu-gestuurd). Input en output worden in het boek rijkelijk geïllustreerd met voorbeelden. Bovendien bevat elk hoofdstuk een aantal oefeningen met oplossingen.

De nadruk die wordt gelegd op de

Christopher Nobes, *Interpreting US Financial Statements*

Londen, Butterworths, 1988, x+ 203 blz. - Prijs: 45 £

Christopher Nobes, *Interpreting European Financial Statements: Towards 1992*

Londen / Edinburgh, Butterworths, 1989, x + 182 blz. - Prijs: 50 £

aansluiting bij cursussen en de gebruiksvriendelijkheid van de software hebben echter ook een aantal nadelen. De bespreking is beperkt tot de input en output van de programma's. De tussenliggende verwerking van de gegevens blijft een *black box*. Theoretische modellen en gebruikte oplossingsalgoritmen worden niet besproken. De output is bovendien voor de meeste programma's erg beperkt. Een tweede nadeel is het gebrek aan flexibiliteit van de software. Door het beperkte aantal opties kunnen enkel standaardproblemen worden opgelost, geen complexere situaties. De structuur van een ingegeven probleem kan niet meer worden gewijzigd, en importeren van gegevens (b.v. in een ASCII-bestand) is niet mogelijk.

Het boek lijkt daarom vooral nuttig voor de vooropgestelde doelgroep (studenten die een cursus operationeel onderzoek volgen en weinig vertrouwd zijn met computers), en minder voor verder gevorderde studenten of voor het oplossen van reële problemen.

Katia Campo

Maatschappelijke problemen

Terugkeer van de ethiek

Dit boek, dat over de ethiek binnen de economie handelt, kan worden beschouwd als het tweede deel van het in 1988 verschenen boek (red. J. Verstraeten), uitgegeven door het Centrum voor Economie en Ethiek van de KUL. Het betrof toen een reeks commentaren op de brief van de Amerikaanse bisschoppen.

De samensteller, L. Bouckaert, wil aan de hand van een verzameling teksten een breder publiek wegwijs maken in de verschillende richtingen waarin het thema economie en ethiek zich vandaag beweegt (blz. 7).

Na een uitstekende inleiding van L. Bouckaert zelf, worden de tien artikels gegroepeerd rond vier thema's.

In deel I (Economie ethisch bekeken) plaatst L. Van Bladel de economie vrij algemeen binnen het ruimere kader van de cultuur. H. van Luijk beoordeelt, vertrekkend vanuit een advertentie over ESOP's, de werknemersparticipatie. Deze bijdrage mist overtuigingskracht t.o.v. "marktkooplieden met een academische opleiding" (blz. 50).

In deel II wordt de ethiek economisch bekeken. R. Van den Bergh en D. Heremans geven een overzicht van de recente Amerikaanse "Recht en economie"-beweging. R. De Bondt en K. Kesteloot trachten aan de hand van een uitbreiding van het bekende "prisoner's

dilemma" het bewijs te leveren dat coöperatief gedrag (lees: vriendelijkheid) nog steeds lonend is. Wat cijferaaars al niet kunnen bewijzen! In deel III over "Welvaart, vrijheid en rechtvaardigheid" zijn twee niet eerder gepubliceerde artikels terug te vinden. Het eerste van E. Schokkaert, handelend over rechtvaardigheidsopvattingen in sociale welvaartsfuncties, geeft een boeiend en intelligent literatuuroverzicht. Interessant is ook de studie van T. Vandevelde over de rol van de preferentievorming in de welvaartseconomie. Gezien zijn kennis van de Franse literatuur had hij deze studie eerder hierop moeten richten dan op de Angelsaksische literatuur (blz. 118). Dit deel sluit af met een polemiekt tegen het neoliberalisme van P. Van Parijs.

In het laatste deel komen twee totaal verschillende studies aan bod onder de noemer "Individu en gemeenschap". Vooreerst weer eens een Marx-studie van L. Duprez over de economie als socio-culturele activiteit. Ten slotte een bijdrage over de Amerikaanse zakenethiek door J. Van Gerwen met een lange bespreking over het probleem of "het bedrijf een ziel heeft" (blz. 166-173). Het geheel sluit af met een uitgebreide passage uit de brief van de Amerikaanse bisschoppen over "Rechtvaardigheid als participatie".

Na lectuur van deze uiteenlopende en zelfs tegenstrijdige artikels valt op dat ethici niet, slecht of maar met één oor naar economen luister-

teren. Dit boek geeft een bijzonder goed inzicht in de hedendaagse discussie over economie en ethiek. De bijdrage die de ene lezer boeit, zal de andere ergeren. Meer dan wie ook schijnt de samensteller dit begrepen te hebben. Zijn objectieve opstelling maakt dit werk lezenswaard.

August Van Put

Luk Bouckaert, red., *Terugkeer van de ethiek: Denken over economie en samenleving*
Leuven / Amersfoort, Acco, 1989, 192 blz. —
Prijs: 425 fr.

Europa

Regional Development in Europe: Recent Initiatives and Experiences

Voor een goed begrip van de strekking van dit vrij omvangrijke werk, dat onder redactie van J. Allesch verscheen, moet men vooral naar de ondertitel kijken. Dit boek omvat vooral congresbijdragen over wetenschapsparken, "technopolen" en "innovatiecentra". Europa geeft de grenzen aan voor de recrutering van de auteurs en voor de selectie van gevallenstudies (hoewel er ook een Braziliaans voorbeeld wordt besproken). Van een overzicht van het regionaal ontwikkelingsproces of van het brede scala van initiatieven in het kader van een regionaal beleid is nauwelijks sprake. Alleen in het inleidende gedeelte en in het deel over *Regional Development Policies in the International Context* gaat de aandacht naar meer algemene vraagstukken van regionaal beleid, ook al zijn heel wat bijdragen geschreven vanuit een institutioneel perspectief (naast EG en OESO ook verschillende "netwerken" van wetenschapsparken). De volgende delen gaan dan in op o.m. endogene ontwikkelingsstrategieën, het stimuleren van het

ontstaan van nieuwe ondernemingen, de technologie-transfer en vormingsprogramma's, de ervaringen met industriële innovatieprogramma's. De overgrote meerderheid van de bijdragen is opgesteld door mensen die bij de uitvoering van de maatregelen betrokken zijn. De academische inbreng is gering, vooral de praktijkmensen krijgen het woord. Op die manier ontstaat een inzicht in de concrete werking, ook al zullen hier en daar de feitelijke realisaties wel door een wat roze bril bekeken worden. Gebrek aan succes kan trouwens aan een hele reeks externe factoren worden toegeschreven, en soms gebeurt dat ook. Omdat dit soort uitspraken zelden geïllustreerd wordt met statistisch materiaal of andere onderzoeksresultaten (bij de meeste auteurs ontbreekt elke bibliografische referentie), zijn de argumentaties niet steeds erg overtuigend. Omdat de meeste auteurs van de 42 (!) bijdragen hun uiteenzetting in slechts enkele bladzijden hebben samengevat, kunnen zij ook nauwelijks een grondige en genuanceerde tekst presenteren. Mede daardoor ontstaan soms wat karikatuurale situaties. Wat moet men immers denken van de tien

regels die het groeipoolconcept in theorie en praktijk "in de grond boren" (p. 30) of van een conclusie die niet meer is dan een onhandig verpakt rechts-liberaal regeringsprogramma (p. 341-342)?

Al bij al is wel duidelijk dat dit boek niet in alle opzichten een succes is. Toch kan de geïnteresseerde (en kritische) lezer op tal van plaatsen nuttige ideeën opdoen, b.v. over het management van een wetenschapspark, de betekenis van

een stedelijke omgeving voor R & D-toepassingen e.d.m.

Guido De Brabander

Jürgen Allesch, ed., Regional Development in Europe: Recent Initiatives and Experiences. Proceedings of the Fourth International Conference on Science Parks and Innovation Centres held in Berlin, November 12-13, 1987

Berlijn/New York, Walter de Gruyter, 1989, 368 blz. - Prijs: 138 DM

bruikbaarheid van het boek, dat door zijn indringende analyse en heldere stijl verrijkende en verreikende inzichten verschaft, en tevens behulpzaam zal zijn bij het zoeken naar oplossingen in een concrete situatie.

Luc Demeyere

Guy Duboc, La compensation et les droits des tiers (Bibliothèque de Droit Privé, 202) Parijs, Librairie Générale de Droit et de Jurisprudence, 1989, xii + 310 blz. - Prijs: 295 FF

Recht

La compensation et les droits des tiers

De artikelen 1289 tot en met 1299 van het burgerlijk wetboek bepalen de gevallen waarin schuldvergelijking plaatsvindt. Schuldvergelijking kan zich voordoen wanneer twee personen elkaars schuldenaar zijn, en bestaat erin dat de wederzijdse schuldvorderingen elkaar teniet doen ten belope van de kleinste. Dit heeft tot gevolg dat derden, tevens schuldeisers van één van beide bij de schuldvergelijking betrokken partijen, de schuldvordering die zich in het patrimonium van deze bij de schuldvergelijking betrokken partij bevond, herleid zien ten belope van het bedrag van de schuldvergelijking.

Artikel 1298 van het burgerlijk wetboek stelt dan ook dat schuldvergelijking niet plaatsheeft ten nadele van de verkregen rechten van een derde.

Deze verbintenisrechtelijke problematiek vindt men terug in talrijke dagelijkse rechtsverhoudingen zoals factoring, overdracht van handelseffecten, rekening-courant verhoudingen en dies meer.

Het burgerlijk wetboek rangschikt

schuldvergelijking bij de wijzen van tenietgaan van verbintenissen. Schuldvergelijking biedt evenwel meer dan alleen maar een wijze van tenietgaan van verbintenissen. Met name biedt schuldvergelijking tevens een zekerheid van betaling voor de bij de schuldvergelijking betrokken partijen, en zulks kan ten nadele gaan van derden.

De auteur onderzocht met cartesiaanse scherppte de verantwoording voor schuldvergelijking als betalingszekerheid ten nadele van de rechten van derden, en vindt die in het samenhangend karakter van wederkerige verbintenissen.

Het boek voert deze analyse door onder Frans recht. Aangezien de betrokken artikelen van het Belgisch burgerlijk wetboek identiek zijn, is de zuiver verbintenisrechtelijke analyse ook relevant onder Belgisch recht. Daarbij moet evenwel worden opgemerkt dat de toepassing van deze analyse op specifieke situaties zoals b.v. faillissementswetgeving niet zonder meer naar het Belgisch recht kan worden overgeplaatst, aangezien de Franse en de Belgische wetgeving uiteenlopen.

Zulks doet evenwel niets af aan de